

Експертна оцінка психічного стану осіб підліткового віку, постраждалих від дій сексуального характеру

Тетяна Тамакова

заступник завідувача лабораторії психологічних досліджень,
Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції
України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8495-2484>,
e-mail: tamakovatiana@gmail.com

Євгенія Невах

судовий експерт лабораторії психологічних досліджень, Київський науково-дослідний
інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9807-9348>, e-mail: janegal093@gmail.com

Наведено перелік складових для експертної оцінки у справах про вчинення дій сексуального характеру щодо осіб підліткового віку. Зазначено особливості вияву психотравматичного досвіду в дітей підліткового віку.

Ключові слова: особи підліткового віку; дії сексуального характеру.

Expert Assessment of the Mental State of Adolescent Victims of Sexual Acts

Tamakova Tetiana, Nevakh Ievgeniia

A list of components is provided for expert assessment in cases of sexual acts committed against adolescents. The features of the manifestation of psychotraumatic experiences in adolescents are indicated.

Keywords: adolescents; sexual acts.

Із досвіду експертної практики відомо, що значний відсоток справ щодо вчинення дій сексуального характеру до осіб підліткового віку відбувається в межах сім'ї, у шкільних установах. Експерт-психолог приділяє увагу безпосередньому дослідженню підекспертної особи, аналізу наданих матеріалів, зокрема, відеозаписам із «Зеленої кімнати», протоколам допиту родичів та найближчого оточення дитини.

Під діями сексуального характеру щодо осіб підліткового віку розглядають, зокрема, відповідно до ст. 156 КК України [1], розбещення неповнолітніх. Це вчинення розпусних дій щодо

особи, яка не досягла 16 років. Розпусні дії, згідно з Науково-практичним коментарем, можуть бути фізичними (непристойні доторкання до статевих органів, які викликають статеve збудження, навчання статевим збоченням, оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, імітація статевого акту, схиляння або примушування неповнолітніх до вчинення певних дій сексуального характеру між собою, вчинення статевих зносин, акту онанізму в присутності дитини тощо) та інтелектуальними (ознайомлення дитини із порнографічними зображеннями, відеофільмами, цинічні розмови з нею на сексуальні теми тощо) [2].

Сексуальне насильство в сім'ї — це протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканність іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру щодо неповнолітнього члена сім'ї [3, с. 104].

Експерт-психолог у процесі дослідження відеозапису допиту дитини в «Зеленій кімнаті» у справах щодо вчинення дій сексуального характеру до осіб підліткового віку аналізує таке:

- часова та кількісна тривалість дій, спрямованих на розбещення та/або сексуальне насильство (ці вихідні данні безпосередньо формують систему поведінкових проявів дитини, зумовлюють появу наслідків психотравмувального досвіду);
- конгруентність між поведінковими проявами та змістом розповіді (дитина підліткового віку має достатньо базових уявлень про статеві відносини, тому жертва сексуального насильства має проявляти комплексні емоції сорому, провини, самозвинувачення у зв'язку із нехтуванням та засудженням оточення);
- відповідність суджень підекспертної особи її віку (як з приводу ситуації, що досліджується по справі, так і за надання інформації на дотичні / сторонні теми);
- наявність / відсутність «театральності», награності у поведінкових проявах (поява сліз, що не супроводжується іншими емоційними та поведінковими проявами; плач без сліз; наявність тремору, який або періодично зникає під час бесіди при переключенні уваги дитини, або не зникає увесь час упродовж бесіди);
- наявність / відсутність дорослих форм поведінки (зміни в розвитку дитини, що неприйнятні відповідному віковому періоду, наприклад, безсоромна, непристойна поза, манірні рухи руками, елементи поведінки зачленя, що є недоречними в ситуації дослідження, або прояв крайнощів: бурхлива реакція страху на фізичний дотик (до плеча, до руки), що не має сексуального підтексту, зміна стилю одягу на підкреслено закритий, просторий або відверто сексуальний; зміни відбуваються впродовж незначного часового проміжку після психотравмувальної події);
- наявність психологічного захисту, механізми та особливості його перебігу впродовж розповіді або під час ретроспективного пікового емоційного переживання психотравмувальних подій (наприклад, дисоціація та деперсоналізація зокрема);
- поява таких феноменів, як мимовільне повторне переживання, уникнення, емоційне заціпеніння, надмірне збудження (кластери ПТСР у результаті пережитого психотравмувального досвіду, які можуть бути відстроченими в часі) [3; 4].

Під час проведення безпосереднього дослідження з дитиною

експерт-психолог додатково до зазначених вище пунктів аналізує та оцінює:

- рівень психосоціального розвитку (бесіда / опитувальники оцінювання психосоціальної зрілості дітей відповідно до вікового періоду);
- дослідження психічних процесів (пам'ять, увага, мислення), наявності та особливостей фантазування та навіювання за допомогою психодіагностичного інструментарію. Також у процесі виконання завдань, які моделюються психологом (наприклад, «Уяви, що вчителька викликає тебе до дошки, але ти не знаєш, як розв'язати задачу, яка там написана. Якими будуть твої дії?»);
- бесіда на дотичні теми з метою дослідження актуальної ситуації розвитку та оточення дитини (розпорядок дня, найближче оточення та особливості їх впливу на дитину, хобі та додаткові заняття);
- уточнювальні запитання з приводу появи страхів (як першої реакції на пережитий стрес) та фобій (поява специфічних реакцій, що дотичні до психотравмувальної події); появи симптомів ПТСР, таких як нічні жахи / проблеми зі сном, дратівливість, порушення пам'яті та концентрації уваги; появи суїцидальних тенденцій;
- конгруентність усіх результатів, отриманих за допомогою пси-

ходіагностичних методик та спрямованого спостереження (експерт оцінює наявність тих змін, які мають бути після психотравмувальної події, а також їх відсутність, тобто відкритим залишається питання індукування та фантазування) [3; 4].

Експертна оцінка психолога у справах щодо вчинення дій сексуального характеру до осіб підліткового віку передбачає всебічне дослідження підекспертної особи та матеріалів справи (зокрема, додаткових матеріалів).

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.08.2025).
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Том 2. Розділ 4. Злочини проти статеві свободи та статеві недоторканості особи (ст. 152—156). URL: <https://mego.info> (дата звернення: 01.08.2025).
3. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства : метод. рек. / Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочеміровська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. Київ, 2015. 114 с. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-druk-2-/168075de3b> (дата звернення: 01.08.2025).
4. Рекомендації щодо догляду за дітьми, які постраждали від сексуального насильства. 206 с. URL: [https://www.unicef.org/media/158621/file/CCS%20Guidelines%20Final%20\(2nd%20Option\)%20UA%20Interactive.pdf.pdf](https://www.unicef.org/media/158621/file/CCS%20Guidelines%20Final%20(2nd%20Option)%20UA%20Interactive.pdf.pdf) (дата звернення: 01.08.2025).